

ценню інтелектуального потенціалу нації. Варто впроваджувати досвід країн Західної Європи, в яких щорічно 30% продукції вітчизняних видавництв держава викупває для комплектування бібліотек виданнями національного репертуару [6]. Вирішення цих питань значно підвищить авторитет України у світовому інформаційному просторі та забезпечить позитивні зміни у процесі інформатизації суспільного розвитку.

Список використаної літератури

1. Курас І. Ф. Сучасні соціокультурні процеси і зростання інтелектуальної місії бібліотек / І.Ф. Курас // Бібл. вісн. – 2002. – № 6. – С. 46–49.
2. Гиляревский Р.С. Электронная книга : соврем. состояние и перспективы развития / Р.С. Гиляревский // Книга : исслед. и материалы. – М., 1997. – Сб. 74. – С. 5–44.

3. Земсков А.И. Электронные библиотеки / А.И. Земсков, Я.Л. Шрайберг. – М. : Либерия, 2003. – 352 с.
4. Антоненко І. Електронні ресурси як об'єкт каталогізації : історія питання, термінологія, форматне забезпечення / І. Антоненко, О. Баркова // Бібл. вісн. – 2004. – № 2. – С. 11–22.
5. Костенко Л. Бібліотека і доступність інформації у сучасному світі : електронні ресурси – науці, культурі та освіті : (підсумки 10-ї Міжнар. конф. «Крим-2003») / Л. Костенко // Бібл. вісн. – 2003. – № 4. – С. 43–48.
6. Савіна З.І. Інформаційний потенціал НПБ України в світлі проблем обслуговування користувачів / З. І. Савіна // Бібліотека і читач на порозі XXI сторіччя : зб. наук. пр. / Нац. парлам. б-ка України. – К., 1998. – С. 22–28.
7. Соляник А. Інфраструктура документопостачання бібліотек : системно-функціонал. підхід / А. Соляник // Наук. пр. НБУВ. – 2001. – Вип. 6. – С. 21–29.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК

БІБЛІОТЕКА ЯК ЮРИДИЧНА ОСОБА

2009 рік привніс у діяльність публічних бібліотек України досить помітні зміни. Можливо, саме цього року державою було прийнято найбільшу кількість нормативно-правових актів, що безпосередньо чи опосередковано регулюють роботу цих закладів: внесено зміни до Закону «Про бібліотеки і бібліотечну справу», затверджено ряд урядових постанов, які значно посилили соціальний захист бібліотекарів, розв'язали проблеми, що виникли з передплатою періодичних видань.

Але чи не найбільший резонанс викликало розпорядження Кабінету Міністрів України від 19.08.2009 № 1007-р «Про забезпечення цільового використання коштів бюджетними установами (закладами) соціально-культурної сфери» [5]. Вказаним актом уряд зобов'язав Державне казначейство України у термін до 1 січня 2010 року відкрити у територіальних органах останнього для кожної бюджетної установи (закладу) соціально-культурної сфери, які обслуговуються централізованими бухгалтеріями, по два реєстраційні рахунки (для обліку операцій із виконання загального фонду кошторису, а також обліку операцій із виконання спеціального фонду кошторису) та разом із головними розпорядниками бюджетних коштів здійснювати видатки вказаних установ із зазначених реєстраційних рахунків.

До закладів соціально-культурної сфери, що обслуговуються централізованими бухгалтеріями, належать загальноосвітні школи, дошкільні та позашкільні заклади, будинки культури, клуби і, звичайно ж, бібліотеки.

Відповідно до законодавства, рахунки в органах Державного казначейства України відкриваються розпорядникам та одержувачам бюджетних коштів. Школа, клуб чи бібліотека є бюджетними організаціями. Тому, здавалося б, вони можуть відкрити рахунки в органах казначейства як розпорядники коштів відповідного місцевого бюджету. Але при цьому не врахували однієї «дрібнички»: розпорядником бюджетних коштів може бути організація, яка утримується за рахунок коштів державного чи місцевого бюджету та **має статус юридичної особи**. Згадані вище заклади соціально-культурної сфери перебувають у комунальній власності, утримуються за рахунок коштів місцевих бюджетів і, як правило, не мають статусу юридичної особи.

Таке «відкриття» породило масовий процес надання органами місцевого самоврядування статусу юридичних осіб комунальним закладам соціально-культурної сфери. При цьому почали виникати численні проблеми, особливо із сільськими бібліотеками, які вийшли зі складу ЦБС і у штатах яких, як правило, значиться лише один працівник. Крім того, у багатьох регіонах прийнято рішення про ліквідацію ЦБС із формулюванням: «на виконання розпорядження Кабінету Міністрів України від 19.08.2009 № 1007-р». Указане розпорядження також виявило ще одну проблему: у багатьох органах місцевого самоврядування, місцевих державних адміністраціях, а також у бібліотеках не знайшлося фахівців, які б достеменно знали, що таке юридична особа, як вона створюється, яка інформація повинна бути в її установчих документах.

Н. Розколупа

Відповідно до ст. 80 Цивільного кодексу України, **юридична особа – це організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку, наділена цивільною правоздатністю і дієздатністю, а також можливістю бути позивачем та відповідачем у суді** [1]. Тому можна виділити такі ознаки юридичної особи:

- 1) це організація, тобто певним чином організаційно і структурно оформлене соціальне утворення;
- 2) вона повинна бути створена і зареєстрована у встановленому законом порядку;
- 3) вона має цивільну правоздатність і дієздатність, тобто здатна набувати та реалізовувати цивільні права й обов'язки від свого імені;
- 4) вона може бути позивачем і відповідачем у суді.

До цих ознак необхідно також додати такі, як наявність відокремленого майна, самостійна відповідальність за зобов'язаннями.

Лише наявність усіх зазначених ознак підтверджує статус організації як юридичної особи.

Перша ознака традиційно трактується як організаційна єдність – визначення цілей і завдань юридичної особи, встановлення її внутрішньої структури, порядку управління.

Що ж до другої ознаки юридичної особи, то створення юридичних осіб державної форми власності регламентується кількома нормативно-правовими актами – законами України «Про Кабінет Міністрів України», «Про управління об'єктами державної власності» та ін.; комунальної форми власності – Законом України «Про місцеве самоврядування». Реєстрація юридичних осіб регламентується Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» [3].

Важливою ознакою юридичної особи є наявність у неї цивільної правоздатності та дієздатності (правосуб'єктності) або здатності брати участь у цивільному обігу від свого імені. Юридична особа від власного імені самостійно у межах своєї компетенції розпоряджається майном, набуває цивільних прав та обов'язків (зокрема укладає договори, вступає в зобов'язання) і здійснює їх.

Майнова самостійність юридичної особи означає наявність у неї майна, що виділене і враховується окремо від майна засновників цієї юридичної особи та від майна інших власників. Тобто юридична особа має самостійний баланс, рахунки в установах банків (Державного казначейства України).

Відповідно до ст. 23 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», юридична особа повинна мати своє **найменування, яке містить інформацію про її організаційно-правову форму (крім органів державної влади, органів місцевого самоврядування, органів влади Автономної Республіки Крим, державних, комунальних організацій, закладів та установ), і назву** [3]. Отже, найменування юридичної особи має дві складові: організаційно-правову форму і назву.

Як бачимо, закон дозволяє державним та комунальним закладам, у т. ч. бібліотекам, у своєму найменуванні зазначити лише назву. Але на практиці ми спостерігаємо ситуацію, коли і засновники бібліотеки, і державні реєстратори вимагають вказувати її повне найменування.

Організаційно-правова форма юридичної особи визначається як сукупність встановлених у законодавстві ознак, що дають підставу визнати один вид юридичної особи від інших.

Наказом Держспоживстандарту України від 28.05.2004 № 97 затверджено Класифікатор організаційно-правових форм господарювання, відповідно до якого організаційно-правова форма бібліотеки може бути визначена як **державний заклад або комунальний заклад** залежно від форми власності, на основі якої утворена бібліотека.

Назва юридичної особи може складатися з власної назви юридичної особи, а також містити інформацію щодо мети діяльності, виду, способу утворення, залежності юридичної особи та інших відомостей згідно з вимогами до найменування окремих організаційно-правових форм суб'єктів господарювання, встановлених Цивільним та Господарським кодексами і законами України. Крім того, найменування комунальних підприємств, державних та комунальних організацій (закладів, установ) можуть містити інформацію про засновника цієї юридичної особи.

Вимоги до написання найменування юридичної особи встановлено наказом Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва від 09.06.2004 № 65 (із наступними змінами) [6].

Слід звернути увагу на те, що, відповідно до зазначеного нормативно-правового акта, в установчих документах при написанні найменування юридичної особи використовуються **прописні літери** українського алфавіту. Отже, найменування, наприклад, Національної парламентської бібліотеки України в її статуті можна викласти у кількох варіантах:

1. НАЦІОНАЛЬНА ПАРЛАМЕНТСЬКА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ (зазначається лише назва).

2. ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «НАЦІОНАЛЬНА ПАРЛАМЕНТСЬКА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ» (зазначається організаційно-правова форма і назва).

3. ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «НАЦІОНАЛЬНА ПАРЛАМЕНТСЬКА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ МІНІСТЕРСТВА КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ» (зазначається організаційно-правова форма, назва та вказується засновник).

Найменування ЦБС у її статуті можна викласти таким чином:

1. БОГУСЛАВСЬКА РАЙОННА ЦЕНТРАЛІЗОВАНА БІБЛІОТЕЧНА СИСТЕМА (зазначається лише назва).

2. КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «БОГУСЛАВСЬКА РАЙОННА ЦЕНТРАЛІЗОВАНА БІБЛІОТЕЧНА СИСТЕМА» (зазначається організаційно-правова форма і назва).

3. КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД БОГУСЛАВСЬКОЇ РАЙОННОЇ РАДИ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ «РАЙОННА ЦЕНТРАЛІЗОВАНА БІБЛІОТЕЧНА СИСТЕМА» (зазначається організаційно-правова форма, назва та вказується засновник).

4. КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «РАЙОННА ЦЕНТРАЛІЗОВАНА БІБЛІОТЕЧНА СИСТЕМА БОГУСЛАВСЬКОЇ РАЙОННОЇ РАДИ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ» (зазначається організаційно-правова форма, назва та вказується засновник).

Кожна юридична особа повинна мати установчі документи. Загальні положення щодо установчих документів містяться у ст. 87 Цивільного кодексу України, ст. 57 Господарського кодексу України та ст. 8 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» [1–3].

Отже, бібліотека як юридична особа має діяти на підставі статуту або положення. Але слід зазначити, що ще з радянських часів склалася практика: якщо бібліотека має статус юридичної особи, її установчим документом є статут. Положення затверджується у разі, коли бібліотека функціонує без статусу юридичної особи.

Статут бібліотеки повинен містити таку інформацію:

- відомості про її найменування та місцезнаходження;
- мету і предмет діяльності (основні функції і завдання);
- порядок управління бібліотекою;
- майно бібліотеки, порядок її фінансування та утримання;

– порядок реорганізації та ліквідації.

Згідно зі ст. 8 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», установчі документи юридичної особи викладаються письмово, прошиваються, пронумеровуються та підписуються засновниками (учасниками), якщо законом не встановлено інший порядок їхнього затвердження [3].

Статут державної бібліотеки затверджується відповідним центральним органом виконавчої влади, у сфері управління якого ця бібліотека перебуває, статут комунальної бібліотеки – відповідним органом місцевого самоврядування.

Велике значення для ефективної діяльності бібліотеки має розроблення положень про структурні підрозділи. Такі положення повинні визначати і конкретизувати завдання та функції підрозділу. Розробляються вони на основі статуту (положення) бібліотеки. Текст положення про структурний підрозділ складається з таких розділів:

- загальні положення;
- завдання і функції;
- керівництво;
- взаємовідносини з іншими структурними підрозділами.

У розділі „Загальні положення“ визначається статус підрозділу, його підпорядкованість. Вказуються також правові та нормативні документи, якими повинен керуватися структурний підрозділ у своїй діяльності.

Розділ „Завдання і функції“ визначає основний напрям роботи та конкретний перелік функцій, які повинні виконувати фахівці підрозділу. Від чіткості формулювання завдань та функцій структурного підрозділу залежить повнота і об'єктивність оцінювання діяльності його працівників.

У зв'язку з цим необхідно звернути увагу на відмінність понять „завдання“ і „функції“. Завдання визначають мету, для реалізації якої створено відділ. Функції є похідними від завдання та розкривають конкретні форми його реалізації.

У розділі „Керівництво“ зазначається назва посади керівника структурного підрозділу, порядок заміщення керівника на час його відсутності. Можна зазначити обов'язки та права керівника. У такому разі посадова інструкція на цю посаду не розробляється.

Розділ „Взаємовідносини з іншими структурними підрозділами“ конкретизує взаємини підрозділу з іншими структурними підрозділами бібліотеки.

Проект положення про відділ разом із проектом наказу про його затвердження розробляє керівник відділу. Розробник погоджує проект із:

- керівниками взаємопов'язаних структурних підрозділів,
- юристом бібліотеки (у разі наявності),
- завідувачем структурного підрозділу з питань діловодства (у разі наявності),
- ученим секретарем (у разі наявності),
- заступником директора, який координує діяльність відділу.

Лише після цього положення подається директорів бібліотеки на затвердження.

Проект положення про сектор разом із проектом наказу про його затвердження розробляє керівник відділу, у структурі якого даний сектор перебуває. Процедура погодження цього документа така ж, як і положення про відділ, лише з тією різницею, що він не потребує погодження з керівниками взаємопов'язаних структурних підрозділів.

Відповідно до законодавства, юридична особа може мати відокремлені підрозділи: філії або представництва.

Філією є відокремлений підрозділ юридичної особи, що розташований поза її місцезнаходженням та здійснює всі або частину її функцій (ст. 95 Цивільного кодексу України) [1].

Філії та представництва не є юридичними особами, вони наділяються майном юридичної особи, що їх створила, і діють на підставі затвердженого нею положення. Положення про філію бібліотеки складається із тих же розділів, що і положення про структурний підрозділ бібліотеки.

Керівник філії бібліотеки та її працівники признача-

ються на посади і звільнюються директором бібліотеки відповідно до трудового законодавства. Відомості про філії юридичної особи включаються до Єдиного державного реєстру підприємств і організацій України.

Найменування відокремленого підрозділу повинно містити слова «відокремлений підрозділ» («філія», «представництво» тощо) та вказувати на належність до юридичної особи, яка створила зазначений відокремлений підрозділ. Наприклад: «ФІЛІЯ № 1 БОГУСЛАВСЬКОЇ РАЙОННОЇ ЦЕНТРАЛІЗОВАНОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ СИСТЕМИ».

У процесі складання, затвердження і реєстрації статуту слід також враховувати той факт, що бібліотеки державної та комунальної форм власності мають статус неприбуткових організацій.

Поняття «неприбуткова організація» вживається у Законі України «Про оподаткування прибутку підприємств» щодо юридичних осіб, метою діяльності яких не є одержання прибутку [4]. Закон відносить до таких організацій:

а) органи державної влади України, органи місцевого самоврядування та створені ними установи або організації, що утримуються за рахунок коштів відповідних бюджетів;

б) благодійні фонди і благодійні організації, створені у порядку, визначеному законом для проведення благодійної діяльності, в тому числі громадські організації, створені з метою провадження екологічної, оздоровчої, аматорської спортивної, культурної, освітньої й наукової діяльності, а також творчі спілки і політичні партії, громадські організації інвалідів та їхні місцеві осередки, створені згідно з Законом України «Про об'єднання громадян», науково-дослідні установи й вищі навчальні заклади III-IV рівнів акредитації, внесені до Державного реєстру наукових установ, яким надається підтримка держави, заповідники, музеї-заповідники;

в) пенсійні фонди, кредитні спілки, створені у порядку, визначеному законом;

г) інші юридичні особи, діяльність яких не передбачає одержання прибутку згідно з нормами відповідних законів;

д) спілки, асоціації та інші об'єднання юридичних осіб, створені для представлення інтересів засновників, що утримуються лише за рахунок внесків таких засновників та не проводять господарської діяльності, за винятком отримання пасивних доходів;

е) релігійні організації, зареєстровані у порядку, передбаченому законом;

є) житлово-будівельні кооперативи, об'єднання співвласників багатоквартирних будинків, створені у порядку, визначеному законом;

ж) професійні спілки, їхні об'єднання та організації профспілок, утворені в порядку, визначеному законом;

з) асоціації інші добровільні об'єднання органів місцевого самоврядування, зареєстровані в порядку, визначеному законом.

Оскільки державні та комунальні бібліотеки є бюджетними організаціями, вони відносяться до підгрупи А неприбуткових організацій.

Закон визначає особливий режим оподаткування для таких організацій. Так, звільнюються від оподаткування доходи бюджетних організацій, отримані ними у вигляді:

– коштів або майна, що надходять безоплатно або у вигляді безповоротної фінансової допомоги чи добровільних пожертвувань;

– пасивних доходів (отриманих у вигляді процентів, дивідендів, страхових виплат і відшкодувань, а також ролі);

– коштів або майна, котрі надходять до таких неприбуткових організацій як компенсація вартості отриманих державних послуг, у тому числі доходів державних професійно-технічних навчальних закладів, отриманих від виготовлення та реалізації товарів (виконання робіт, надання послуг), пов'язаних з їхньою основною, статутною діяльністю;

– дотацій або субсидій, отриманих з державного або місцевого бюджетів, державних цільових фондів або у межах благодійної, у тому числі гуманітарної допомоги чи технічної допомоги, що надаються таким неприбутковим організаціям відповідно до умов міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, крім дотацій на регулювання цін на платні послуги, що надаються таким неприбутковим організаціям або через них їх отримувачам згідно із законодавством, з метою зниження рівня таких цін.

У разі коли неприбуткова організація отримує дохід з інших джерел, вона зобов'язана сплатити податок на прибуток, що визначається як сума доходів, одержаних з таких інших джерел, зменшена на суму витрат, пов'язаних із отриманням таких доходів, але не вище суми таких доходів.

Для довідки: термін «державні послуги» трактується як будь-які платні послуги, обов'язковість отримання яких встановлюється законодавством і які надаються фізичним чи юридичним особам органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та створеними ними установами і організаціями, що утримуються за рахунок коштів відповідних бюджетів. До терміна «державні послуги» не включаються податки, збори (обов'язкові платежі), визначені Законом України «Про систему оподаткування».

Термін «основна (статутна) діяльність неприбуткових організацій» трактується як діяльність неприбуткових організацій з надання благодійної допомоги, просвітніх, культурних, наукових, освітніх та інших подібних послуг для суспільного споживання, зі створення систем соціального самозабезпечення громадян (недержавні пенсійні фонди, кредитні спілки та інші подібні організації). **До основної діяльності також включається продаж неприбутковою організацією товарів (послуг), котрі пропагують принципи та ідеї, для захисту яких було створено таку неприбуткову організацію та які є тісно пов'язаними з її основною діяльністю, якщо ціна таких товарів (послуг) є нижчою за звичайну або коли така ціна регулюється державою.**

Кабінет Міністрів України може вводити тимчасові обмеження на продаж неприбутковими організаціями окремих товарів чи послуг у разі коли такий продаж загрожує або суперечить правилам конкуренції на ринку визначеного товару, при існуванні достатніх доказів, наданих особами, які оподатковуються цим податком та надають аналогічні товари (послуги), про таке порушення. **Статутні документи неприбуткових організацій мають містити вичерпний перелік видів їхньої діяльності** [4].

Доходи неприбуткових організацій підгрупи А, у тому числі доходи закладів і установ освіти, науки, культури, охорони здоров'я, а також архівних установ та реабілітаційних установ для інвалідів і дітей-інвалідів, що мають відповідну ліцензію, котрі утримуються за рахунок бюджету, зараховуються до складу кошторисів (на спеціальний рахунок) на утримання таких неприбуткових організацій і використовуються виключно на фінансування видатків такого кошторису, розрахованого та затвердженого в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. У

разі коли за наслідками звітного (податкового) року доходи кошторису на утримання зазначених організацій перевищують суму визначених кошторисом витрат, сума перевищення враховується у складі кошторису наступного року. При цьому з суми перевищення доходів над витратами зазначених неприбуткових організацій податок на прибуток не сплачується. Перелік платних послуг, які можуть надаватися зазначеними закладами, встановлюється Кабінетом Міністрів України.

У разі ліквідації неприбуткової організації її активи повинні бути передані іншій неприбутковій організації відповідного виду або зараховані до доходу бюджету.

На органи Державної податкової адміністрації законом покладено функцію ведення реєстру неприбуткових організацій.

Повертаючись знову до розпорядження Кабінету Міністрів України від 19.08.2009 № 1007-р, звертаємо увагу на п. 2 цього документа: «Взяти до відома, що керівники бюджетних установ (закладів) соціально-культурної сфери мають право першого підпису платіжних документів для здійснення видатків із зазначених у пункті 1 цього розпорядження рахунків, а другого підпису – головні бухгалтері (бухгалтери) централізованої бухгалтерії (бухгалтерії). Підписи на зазначених документах скріплюються печаткою органу чи установи, при яких діє централізована бухгалтерія (бухгалтерія)» [5].

Але процитований пункт суперечить законодавству, оскільки платіжні доручення юридичної особи підписує її керівник, а підпис останнього скріплюється печаткою цієї юридичної особи. Тому частина органів місцевого самоврядування направила звернення до Кабінету Міністрів України з пропозицією про невідкладну відміну розпорядження від 19.08.2009 № 1007-р.

Список використаної літератури

1. Україна. Закони. Цивільний кодекс України : прийнятий Верховною Радою України 16.01.2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=435-15>
2. Україна. Закони. Господарський кодекс України : прийнятий Верховною Радою України 16.01.2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15>.
3. Україна. Закони. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців : Закон України : прийнятий Верховною Радою України 15.05.2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=755-15>
4. Україна. Закони. Про оподаткування прибутку підприємств : Закон України : прийнятий Верховною Радою України 28.12.1194 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=334%2F94-%E2%F0>.
5. Україна. Кабінет Міністрів. Про забезпечення цільового використання коштів бюджетними установами (закладами) соціально-культурної сфери : розпорядження від 19.08.2009 № 1007-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1007-2009-%F0>.
5. Україна. Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва. Про затвердження вимог щодо написання найменування юридичної особи або її відокремленого підрозділу : наказ від 09.06.2004 № 65 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0792-04>.